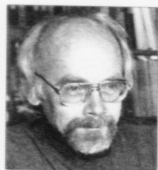

Jón úr Leyden og eftirmenn hansara

Brot úr ámæli tjúgundu aldar

And what rough beast, its hour come round at last,
slouches towards Bethlehem to be born?

William Butler Yeats

Hanus Andreassen

EITT HÖVUÐSMÁL hjá Stalin og teimum eltiðlögðum, hann hevdði rúndan um seg, var at lemja sjálva múnuna í tí russiska kommunistaflokkinum. Henda atlan var útint við Moskva-rættarmálinum, sum tey vórðu rópt. Í tí fyrsta av hesum sakarmálum vórðu Sinovjev, Kamen-ev, Smirnov og aðrir ákærdir, dømdir og í flestu fornum skotnir. Í tí næsta stóra sakarmálinum vóru hövudsmennirnir millum teir ákærðu Pjatakof, Sokolnik-ov, Serebriakov og Radek. Í tí triðja og gítasta rættarmálinum

sótu m.a. Bukharin, Rykov, Krestinsky og Rakovski á ákerubonkinum.

At kalla allir teir ákærðu við-gingu uttan himpr, at teir vóru brotsmenn. Men í roynd og veru vóru allar tær brotsgerðir, teir vóru ákærdir fyri — njósning, sabotasja, landasvik, morð-royndir — ispunnar. Her var við øðrum orðum talan um sjónleik á hugum stóði. Munurin millum vanligan sjónleik og hesi sakarmál var bara, at kúlurnar, sum teir dømdu í hesum fori vórðu skotnir við, vóru veruligar. Hesir leikararnir vóru bara á pallinum ta einu ferðina.

Manget hevur verið gitt um, hvussu tað bar til at fáa harð-vunnar stríðsmenn at leika við í slíkum sjónleiki. Men hetta er ikki longur nokur gáta. Teir ákærðu vóru í summum fornum illa pindir, og, sum fyrrnevndi

Meyerhold tók til, eftir slíka viðferð "fór eg at ákæra meg sjálfan í teirri vón, at um ikki annað hetta skjótt fór at føra meg á avrættararpallin". Aðrir vórðu hóttir við, at lögreglan legði hendur á konu og børn, um teir ikki vistu lýdni. Um Bukharin er at siga, at hann veruliga skuldsætti seg sjálfan og læt liv í teirri trúgv, at henda gerð tænti einum hægri máli: tí nýggja Jerusalem, sum einaferð fór at verða skapt.

Tann einasti kendi flokkslimur-in, sum sýtti fyri at leika við í hesi makabru framförsu, var Martemian Rjutin, sum varð nevndur í fyrri parti av hesi grein. Rjutin, ein lítillatin skúla-lærari, fór longu fyrst í tríatiáru-m at skipa fyri virknari, politiskari mótsøðu móti flokkskós-ini, tí — sum hann skal hava sagt — "Stalin er ein skálkur og ein politiskur illibirtil, sum fer at leiða landið út í óföri".

Rjutin varð koyrdur úr flokki-num og handtikin. Útáfurslopp-in helt hann fram við sínum

politiska virksemi móti flokks-kósini. Í 1936 varð hann fongsl-aður og biðin um alment at við-ganga sínar syndir. Hann nokt-aði. Hann varð pindur í fleiri mánar av tí sovjetsku loynitæn-astuni. Men hann var ikki til at vika. Rjutin varð skotin tann 13. januar 1937.

FRAMMAN FYRI mær havi eg eitt kort av Sibiria. Landið er so stórt, at tað einsamalt fevnir um eitt umráði, ið er ein tólvpartur av allari heimsins vidd. Her ferðaðist tann ungi, vakri Sigert Patrusson ári 1890 til 1895 á sletu, á hestbaki ella við skipi. Hansara frásagnir anga av frisk-leika og ungdomi, og tað er sum tað velduga meginlandið risur úr teimum í moyardæmdum frisk-leika.

Longu um hetta mundið var vanligt at senda fólk, ið vóru dømd fyri ólýdni móti myndug-leikunum, í útlegd henda vegin. Teir útlagnu høvdu tað ikki bara ringt. Teir kundu lesa, veidda, fiska ella fara útferðir. Teir høvdu brævaskifti við skyldfólk, vinir ella politiskar lagsbrøður. Rásarúm høvdu teir, tí savning-arlegan var ikki upfunin um hetta mundið. Summir fingi enná eitt slag av sosialhjálp.

Tíðir og siðir broyttust. Um eg aftur hyggi at kortinum, ansi eg eftir, at tað er sandrað við svørt-um prikkum, ið minna um ein staraflokk, sum dagar móti klár-um himli. Hetta eru tær savning-arlegur, tær arbeiðslegur og tey fongsul, sum tann russiski Jón úr Leyden og felagar hansara fingi stundir at byggja ta tíð, teimum var unt at virka á fold-um. Vesliana, Petsjora, Novi Bor og Khabarikha. Mordino, Lapi-dino, Ust Nem, Jaksja og Zaim-ka.

EYSTURSIBIRIA VAR í hesum tíðarskeiði umstíð av einum stovni, ið róptist *Dalstroy*. Umráðið, ið er fyra ferðir so stórt sum Frakland, breiðir seg frá ánni Lena vestanfyri móti Beringssundinum eystanfyri, frá Okhotskahavi sunnanfyri til Eystursibiriahav fyrir norðan. Tann norðari parturin er taktur av tundru og permafrosti og er eitt tað kaldasta umráðið í heim-inum. Landið verður, eftir einari av ánum, sum rennur út í Eyst-ursibiriahav, rópt Kolyma.

Søgan um tær milliðir, sum vórðu tvingisfluttar henda vegin, og sum í flestu fornum ikki bóru boð í bý, er sum eitt veld-ugt glerdrama, kundi næstan verið eitt millumtekstligt uppi-skoyti til tey kóldu kapitlini í Divina Commedia eftir Dante. Fangarnir vórðu fyrst fluttir, innistongdir í stúgvandi fullum

vognum, úr Russlandi til eina transittlegu ikki langt frá Vladi-vostok. Henda ferðin vardi mill-um 25 og 35 dagar, og fangarnir vóru ofta bæði kropsliga og sálarliga niðurdirkomin, tá hon var at enda.

ÚR TRANSITTLEGUM við Kyrrahavið — eitt nú Nakhodka ella Vanino — vórðu trælirnir fórdir við skipi um Okhotskahav til havnabýin Nagajevo, stutt frá býnum Magadan. Millum tey skip, sum vórðu brúkt til henda trælaflutning, kann eg nevna *Sovlatvia*, *Dalstroy*, *Dsjurma* og *Indigirka*. Skipini fóru vanliga millum 8.000 og 12.000 trælir á hvørjari ferð. Fangarnir vórðu ríknir niður í lastina, sum van-liga varð bytt sundur í búr við rimaverki úr jarni ímillum. Fangarnir vóru innistongdir undir dekknum teir o.u. 8 dag-arnar, ferðin vardi. Ein mann-lig fangi, sum starvaðist á sjúkradeildini á *Sovlatvia* í 1949, hevur greitt soleiðis frá umstøðunum í lastarúminum:

Vitingu við stríð niður ígjøgnum eina ógvuliga reysta, hála trætrappu og komu endiliga niður á botn. Tað tók okkum nakad av tíð at venja eyguni við tað káma ljósið á tí ónossliga niðara dekknum.

Sum eg so smátt varnaðist, hvar vit vóru staddir, sá eg eina sjón, sum hvørki Goya ella Gus-tave Doré nakrantíð hevði kunnað á myndad sær. Meira enn 2.000 kvinnur vóru stúgvadar saman í tí risastóra, hellsikenda, skýmliga lastarúminum. Av dúrkinum og upp undir loftið vóru tær, sum í einum veldugum høsnafermi, innistongdar í op-nu búrum, fimt í hvørjum buri, sum var niggju ferfötur til vidd-ar. Dúrkíð var avtakið av fleiri kvinnum. Av tí at tað var so heitt og so kvalið, vóru tær flestu litið ílatnar, og nakrar høvdu latið seg úr at kalla hvørjum tráð. Orsakað av tí miskunnarleysa hitanum, og tí at tað ikki bar til at vaska sær, vóru teirra likam full av ónossligum reyðum blett-um, svullum og bløðrum. Tær flestu høvdu, umframt búksjúkur og blóðsót, okkurt slag av húð-sjúku.

Undir trappuni, sum vit beint vóru komnir niður ígjøgnum, stóð ein risastórur kaggi. Ymsa-staðni á tromini, beint fyri eygu-m á teimum hermonnum, sum hildu vakt í evna, sótu konufólk, sum fuglar á einum vagli, og í teimum mest ótrúligu líkams-støðum. Sum tær sótu og huku fyri at kasta sær á vatninum ella tóma tarmarnar, vistu tær hvørki skomm ella smádn. Tú hevði ein varhuga av, at hetta vóru skapningar, sum hoyrdu einum øðrum heimi og eini aðrari öld til, til helvtar menniskju, til helvtar dyr. Og kortini, tá tær sóu ein mann koma niður í-gjøgnum trappurnar, sum bara var ein fangi sum tær sjálvar, fóru nógvar teirra at smilast og nakrar enná at greiða sær. Hvat vóru hetta fyri konufólk? Og hvaðani vóru tær komin? spurdi eg meg sjálfan. Skjótt fekk eg at vita, at tær vóru handtiknar um alt Russland og í teimum lond-um í Eystureuropa, sum sov-jetski herurin hevði eftirlit við.

Hjá mongum av fangunum má henda ferðin hava havt ein óver-uligan dóm. Mangir teirra høvdu ongantið sæð havið. Nú vórðu teir fluttir, undir tilskálkaðum lúkum, ígjøgnum sjakut far-

Stalin verður fagnaður á 70 ára degnum í 1949